

likte, eserin İbrâhim sûresinin 27. âyetine kadar olan kısmını on altı cilt halinde neşretmişlerdir (Kahire 1955-1960). Bu çok önemli neşirde onun görevi, kardeşinin çalışmalarını kontrol ve hadisleri tahric etmektir. 2. *Tefsîrül-Kur'ânî'l-âzîm* (İbn Kesîr). Bu kitabı *Umdetü't-tefsîr* adıyla ihtisar etmiş, on cüz halinde yayımlamayı düşündüğü halde ancak beş cüzü basılabilmıştır (Kahire 1956-1957). Eserdeki hadislerin senedlerini zikretmemiş, zayıf ve İsrâilliyat'a dair olan rivayetlerle mükerrer rivayetleri, ayrıca fıkıh ve kelâma dair bazı teferuatı terketmiştir.

Fıkıh. 1. *er-Risâle* (Şâfiî). Doksan iki sayfalık bir mukaddime ve değerli dipnotlarıyla neşrettiği bu eser onun önemli çalışmalarından biridir (Kahire 1938). 2. *Cimâ'u'l-İlm* (Şâfiî, Kahire 1940). 3. *el-Muḥallâ* (İbn Hazm). Bu kitabı Muhammed Hâmid el-Fakkî ile birlikte neşretmiştir. 4. *Kitâbü'l-Ḥarâc* (Yahyâ b. Âdem, Kahire 1347).

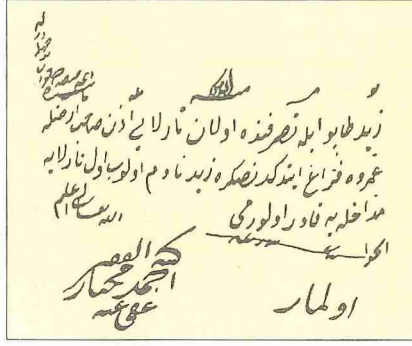
Edebiyat. 1. *eş-Şi'r ve ş-şu'arâ* (İbn Kuteybe, Kahire 1364-1366). 2. *el-Mu'arreb* (Ebû Mansur el-Cevâlikî, Kahire 1942). 3. *el-Mufaḍḍaliyyât* (Mufaddal ed-Dabbî, Kahire 1952). 4. *el-Aşma'ıyyât* (Asmaî, Kahire 1955). Son iki eseri dayısının oğlu Abdüsselâm Muhammed Hârûn ile birlikte neşretmiştir. Bu edebî eserleri harekeledikten başka metinden daha çok dipnot koymak suretiyle bütün müşkülleri halletmeye, müellifin temas etmediği, noksan veya müphem bıraktığı noktaları aydınlatmaya çalışmıştır. Onun ilmî neşrini yaptığı bütün eserlerin ortak bir özelliği de, çoğu kendi tarafından icat edilen çeşitli fihristlerle zenginleştirilmiş olmasıdır. İlmî neşrini yaptığı eserlerin tamamı yirmi dörde ulaşmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Muhammed Şâkir, *Kelimetü'l-hak* [Ahmed Muhammed Şâkir], Kahire 1407, Mukaddime (Ahmed Muhammed Şâkir: İmâmü'l-muḥaddişin); Âdil nüveyhiz, *Mu'cemü'l-mufes-sirîn*, Beyrut 1403/1983, I, 78; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 253; Mahmud Muhammed et-Tanâhî, *Medḥal ilâ târihi neşri't-turâsi'l-'Arabî*, Kahire 1405/1984; Selâhaddin el-Müneccid, "Umdetü't-tefsîr", *Mecelletü Ma'hedi'l-maḥ-tûḫâti'l-'Arabîyye*, IV/1, Kahire 1377/1958, s. 166; H. A. Juynboll, "Aḥmad Muḥammad Şâkir (1892-1958) and his edition of Ibn Ḥanbal's Musnad", *Isl*, XLIX (1972), s. 221-247; Receb el-Beyyûmî, *en-Nehdatü'l-İslâmiyye ft siyeri a'lâmihe'l-mu'âşirîn*, Kahire 1405/1984, IV, s. 115-140.

MUHAMMED ET-TANÂHÎ

Ahmed Muhtar Beyefendi'nin bir fetvası
(İlmîyye Salnâmesi, s. 603)

AHMED MUHTAR BEYEFENDİ, Molla Bey

(1807-1882)

Osmanlı şeyhülislâmı.

10 Ağustos 1807'de İstanbul'da doğdu. Ulemâdan Mahmud Bey'in oğlu, eski sadrazamlardan Koca Yüsun Paşa'nın torunudur. Hâfız Ahmed Efendi'nin derslerine devam ederek icâzet aldı. Ayrıca Evliya Hoca ile Arab Hoca'dan tefsir, hadis, Hızır Ağazâde Said Bey'den de Farsça okudu. 1826'da Dîvân-ı Hümâyün Kalemî'ne girdi, 1846'da ruûs* imtihanını kazandı. 1848-1855 yılları arasında *Takvîm-i Vekâyi'* gazetesinde musahhih olarak çalıştı. 1855'te Selânik kadısı oldu; 1856'da Haremeyn, 1861'de İstanbul, 1868'de Anadolu kazaskerliği pâyelerini aldı. Aynı yıl Meclis-i Tedkîkat âzalığına tayin edildi, ancak bir süre sonra ayrıldı. Mâzül olduğu yıllarda Karabiga, Bayramiç, Gördes gibi yerler kendisine arpalık* olarak verildi. 17 Eylül 1871'de Sadrazam Mahmud Nedim Paşa'nın gayreti ile şeyhülislâm oldu. 8 Aralık 1871'de Ahmed Kemal Paşa'nın Maarif Nezâreti'ne geçmesi üzerine, Evkâf-ı Hümâyün nazırlığı, Ahmed Muhtar Beyefendi'ye ikinci görev olarak verildi. Ahmed Nedim Paşa'nın azlından kısa bir süre sonra şeyhülislâmlıktan ayrıldı (5 Kasım 1872). II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında kabinede bazı değişiklikler yapılırken bu arada şeyhülislâmlık da 18 Nisan 1878'de ikinci defa Ahmed Muhtar Beyefendi'ye verildi. Sekiz ay kadar kaldığı bu görevden 4 Aralık 1878'de ayrıldı.

Hoş sohbeti, şiire ve edebiyata karşı ilgisi ile tanınan Ahmed Muhtar Beyefendi

fendi 22 Aralık 1882'de öldü; Üsküdar'da İnâdiye Tekkesi hazîresine defnedildi. Murassa' Osmani ve Birinci Mecidi nişanlarına sahipti. Paşa torunu olduğu için "beyefendi" sıfatıyla anılmıştır. Şeyhülislâmlık makamında bulunduğu süre, toplam olarak bir yıl dokuz ay kadardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İlmîyye Salnâmesi, s. 602-603; *Evkâf-ı Hümâyün Nezâretinin Tariḥe-i Teşkilâtı ve Nüz-zârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 154; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 225; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, V, 760; İhsan Süreyya Sırma, *L'Institution et les biographies des Şayḫ al-Islam sous le règne du sultan Abdulhamid II. (1876-1909)*, Strasbourg 1973, s. 80-88.

MEHMET İPŞİRLİ

AHMED MUHTAR EFENDİ, Giritli

(1848-1910)

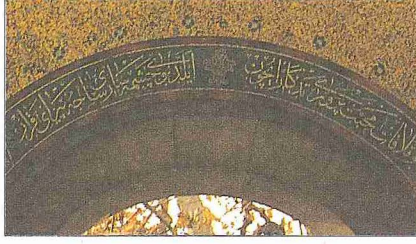
Tasavvufi mahiyetteki telif ve tercüme eserleriyle tanınan son devir

Osmanlı edibi ve devlet adamı.

Giritli Ahmed Muhtar Efendi veya sadece Muhtar Efendi olarak da bilinir. Girit'in Hanya şehrinde doğdu. Girit muhasebecisi Mustafa Kutbî Efendi'nin oğludur. Tahsilini Girit'te tamamladıktan sonra Girit ve Yanya'da bazı küçük memuriyetlerde bulundu; daha sonra istifa ederek İstanbul'a geldi. Mektûbî-i Seraskerî Odası mümeyyizliği, Erkân-ı Harbiye başkâtipliği, surre* emniyeti, Makam-ı Seraskerî Dairesi reisliği gibi üst kademe yöneticilikleri yaptı. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Harem-i Şerif-i Nebevî meşihatına tayin edilerek Hicaz'a gitti. Burada iki yıl görev yaptıktan sonra hastalanarak İstanbul'a döndü. 13 Eylül 1910'da vefat etti ve Fındıklı'da bulunan evinin yakınındaki Molla Gürânî Camii hazîresine defnedildi. Daha sonra, caminin yıkılması üzerine kabri Merkezefendi Mezarlığı'na nakledildi.

Giritli
Ahmed
Muhtar
Efendi

Giritli Ahmed Muhtar Efendi'nin Alman Çeşmesi kemerlerindeki kitâbe beyitleri - Sultanahmet / İstanbul

Büyük ölçüde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin tesiri altında kalan Ahmed Muhtar onun *Mevâkı'u'n-nücûm ve Şücû-nü'l-mescûn* gibi anlaşılması güç bazı eserlerini tercüme etmiştir. Aynı zamanda şair olan müellif, önemli olaylar ve âbideler için tarih düşürmekte pek mâhirdi. Nitekim II. Abdülhamid devrinde yapılan resmî binalarla ilgili tarihlerin çoğu ona aittir. Alman İmparatoru Wilhelm tarafından Atmeydanı'nda (Sultanahmet) yaptırılan çeşmeye düşürdüğü tarih, bu tür manzumelerinin en güzelidir.

Ahmed Muhtar'ın yukarıda adı geçen yayımlanmamış iki tercümesinin yanı sıra ahlâkî ve tasavvufî mahiyette birçok şiir ve tercümesi vardır. Yayımlanmış eserleri şunlardır: 1. *Hikmet-i Tefekkür*. Ahlâkî olgunluğun, dünya ve âhiret sadetinin ancak sağlam bir tefekkür gücüne sahip olmakla elde edilebileceğini konu edinmiştir (İstanbul 1318). 2. *Mecâl-i Fikret*. *Hikmet-i Tefekkür* ile bir arada basılan eser, adı geçen risâledeki temel fikirlerin nazmen tekrarından ibarettir. 3. *İstimdâd*. Beş bölüm ve 222 beyitten meydana gelen eser "Na't-i nebevî" ile başlamakta, bunu Hulefâ-yi Râşidîn, ensar ve muhâcirîni metheden beyitler takip etmektedir. Son bölümde de "Şeyh-i Ekber" övülmektedir (İstanbul 1312). 4. *İntibâh-ı Kalb*. 108 beyitten oluşan eserde nefsin süflî duygu ve ihtiraslardan arınarak geldiği yüce âleme dönüş fikri işlenmektedir. Eser *İstimdâd* ile birlikte basılmıştır. 5. *Âdâbül-mürîd*. İbnü'l-Arabî'nin *Mâ lâbûdde minhu li'l-mürîd* adlı risâlesinin tercümesidir (İstanbul 1310). 6. *Mehâsin-i Ahlâk*. İbnü'l-Arabî'nin Fahreddin er-Râzî'ye yazdığı risâlenin (*Keşfü'z-zunûn*, I, 875) tercümesidir (İstanbul 1314). 7. *Sirâcü'l-vehhâc fi leyleti'l-mirâc*. Abdülkâdir-i Geylânî'nin eserinden yapılmış olan bu tercümede mi'rac mucizesi ta-

savvufî açıdan ele alınmaktadır (İstanbul 1312). 8. *Meâric-i Seb'a*. Kutbü'l-ârifin Ali b. Vefâ'nın Âdem, İdris, Nuh, İbrâhim, İsa ve Hz. Muhammed'in ayrı ayrı mi'rac ettiklerini, âyet-i kerîmeler ışığında tasavvufî mahiyette açıkladığı eserinin tercümesidir. *Sirâcü'l-vehhâc* ile birlikte basılmıştır. 9. *Mir'âtü's-şühûd li-seyyidi'l-vücûd*. Muhammed b. İsmâil Nüvvâb'ın aynı adlı eserinin tercümesidir (İstanbul 1311).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, I, 875; Bursalı Mehmed Tâhir, *Ahlâk Kitaplarımız*, İstanbul 1325, s. 37; *Osmanlı Müellifleri*, II, 430; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 986-989; Agâh Sırrı Levend, "Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız", *TDAY Belleten* 1963, Ankara 1964, s. 95.

HÜSAMETTİN ERDEM

AHMED MUHTAR EFENDİ,

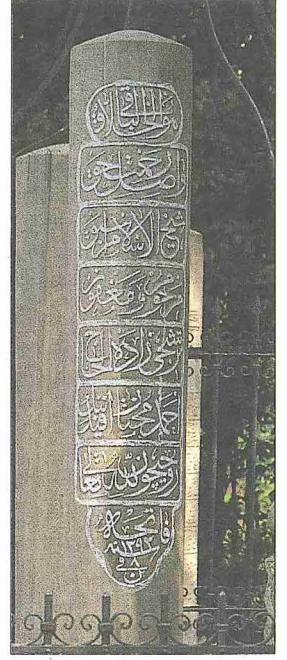
Turşucuzâde

(1823-1875)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. Turşucular Kethüdâsı Ahmed Ağa'nın oğludur. Genç yaşta tahsilini tamamlayarak Filibeli Halil Fevzi Efendi'den icâzet aldı. Arap ve Fars edebiyatlarında kendisini yetiştirdi. *Ruûs** imtihanını kazanarak çeşitli medreselerde müderrislik yaptıktan sonra İstanbul mahkemesi bâb nâibliği mahfil şer'iyatçılığı (bk. KAZASKER), Mekteb-i Mülkiye fıkıh hocalığı, Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye üyeliği, iki defa da Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî müftülüğü görevlerinde bulundu. Ahlâkî, fazileti, zekâsı ve ifadesinin düzgünlüğü ile çevresinin dikkatini çeken Ahmed Muhtar Efendi'nin Ayasofya Camii'ndeki bir vaazını dinleyen Sultan Abdülaziz, konuşmasını beğenerek onu şehzade Yûsuf İzzeddin Efendi'ye özel hoca tayin etti.

Ahmed Muhtar Efendi daha sonra Haremeyn ve İstanbul kadılığı pâyelerini aldı. Bu görevlerde bulunduğu sırada Mütercim Rüşdü, Midhat ve Ahmed Esad paşalarla çeşitli temasları oldu ve onların takdirini kazandı. Henüz İstanbul kadılığı pâyesinde iken ve kazasker olmadan, 6 Kasım 1872'de şeyhülislâmlığa tayin edildi. Teâmüle aykırı olan bu tayin ulemâ arasında tenkitlere sebep oldu. Şeyhülislâmlığa geldiğinde nâibler için umumi bir imtihan sistemi koydu; şeyhülislâmlık makamının itibarını korumaya itina gösterdi. Vâlide Pertevniyal Sultan'la ilgili, şeyhülislâmlık

Turşucuzâde
Ahmed
Muhtar
Efendi'nin
Karacaahmet
Mezarlığı'ndaki
mezar taşı -
İstanbul

dairesinde bakılan bir vakıf davasında Vâlide Sultan'ın kahvecibaşısını kovması azline zemin hazırladı. Bu sırada ihtişamlı meşihat kayığına binmeyip şehir vapuru ile Kadıköy'e geçmesi "hafiflik" sayıldı ve 11 Haziran 1874'te azledildi. Bundan sonraki hayatını Kızıltoprak'taki köşkünde geçirdi. 15 Ekim 1875'te öldü ve Karacaahmet'te babasının yanına defnedildi. Murassa' Osmânî ve murassa' Mecidî nişanlarına sahipti.

BİBLİYOGRAFYA :

Takvîm-i Vekâyi', nr. 430; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 604-605; Abdurrahman Şeref, *Tarih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 307; Ebûlulâ Mardin, *Huzûr Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 183-185, 860; İbnülemin, *Son Sadrazamlar*, s. 496; *İst.A*, I, 397.

MEHMET İPŞİRLİ

AHMED MUHTAR PAŞA, Ferik

(1861-1926)

Askerî okullardaki hocalığı ve topçuluğa dair eserleriyle tanınan Osmanlı paşası, Askerî Müze'nin kurucusu.

İstanbul Davutpaşa'da doğdu. Babası Kolağası Hasan Ağa'dır. Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'u mülâzım olarak bitirdikten sonra bir yıllık Erkân-ı Harbiyye sınıfında okuyup yüzbaşı rütbesine yükseldi (1881). 1885-1894 yılları arasında kolağası ve kaymakam rütbesiyle Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'de, Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'da ve Mek-